

Дубасенюк О.А. Підготовка креативного педагога у закладах вищої освіти в умовах магістратури // Створення системи розвитку, саморозвитку та самореалізації творчої обдарованої особистості педагога та ліцеїста в умовах інноваційного закладу освіти: зб. матер. Всеукр. наук-практ. конф. Житомир, 2018. – С. 5-7.

Дубасенюк О.А. доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Підготовка креативного педагога у закладах вищої освіти в умовах магістратури

Необхідність формування креативності особистості педагога у закладах вищої освіти зумовлена змінами, які відбуваються у сучасному суспільстві та специфікою педагогічної професії. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, Закону "Про освіту" (2017), концепції "Нова українська школа" (2016), «Концепції розвитку педагогічної освіти» (2016) виникає потреба у професійно підготовлених творчих педагогах. Зростання творчого потенціалу майбутніх педагогів дає можливість упевнено почувати себе в змінних ситуаціях, адекватно на них реагувати, а також розкрити потенційні можливості особистості. Професійна підготовка покликана забезпечити формування цілісного світогляду майбутнього педагога, який володіє методологічними та практичними знаннями, є носієм загальнолюдських цінностей та норм; здатного самостійно орієнтуватися в сучасних умовах та творчо розв'язувати різноманітні професійні задачі.

Проблема формування креативних якостей особистості вивчалася як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Велика увага приділялася аналізу поняття "особистість" (І. Д. Бех, С. Д. Максименко, В. В. Рибалко, В. А. Семиченко). Окреслене поняття досліджувалося у різних контекстах: „креативна особистість” та „творча особистість”. На думку Дж. Гілфорда,

О. К. Тихомирова, креативна – це особистість із розвинутою інтуїцією, яка може відійти від стереотипів мислення і яка прагне використовувати інноваційні підходи до вирішення актуальної проблеми (Дж. Рензулі, Е. Торренс), продукує нові ідеї (С. Мідник).

З погляду Д. Б. Богоявленської, В. І. Загвязінського, В. А. Кан-Калика, Г. С. Костюка, М. М. Поташніка, С. О. Сисоєвої, творча особистість – це цілісна людська індивідуальність, яка виявляє розвинені творчі здібності, творчу мотивацію, творчі вміння, що забезпечують їй здатність генерувати якісно нові ідеї, технології та морально-духовні цінності, які спроможні покращити життя людини, підвищити рівень її мотивації та інноваційний потенціал (А. В. Брушлинський, В. О. Моляко, А. М. Матюшкін).

Природа креативності розглядається в науковій теорії в різних аспектах, зокрема, як: талант, здібність, що притаманні людині; творчий процес, пошук та генерування нових ідей; результат діяльності, що виявляється у створенні нового оригінального продукту; сфера діяльності творчих особистостей (О. Є. Антонова, Д. Б. Богоявленська, А. Єрмола, Л. Єрмолаєва-Томіна, О. М. Леонтєв, О. М. Матюшкін, Я. А. Пономарьов, Е. Торренс).

Доведено, що поняття "креативна особистість" тлумачать у двох аспектах. По-перше, як особа, що здатна продукувати креативні ідеї, які вирізняються нестандартністю, нетрадиційним мисленням; спроможна креативно аналізувати та вирішувати проблемні ситуації. По-друге, як людина, що розуміє природу творчості, у якій вона реалізує свій креативний потенціал і вбачає креативну діяльність.

Нині проблема формування креативної особистості набуває міждисциплінарного характеру, наукове дослідження здійснюється на основі методологічних засад філософських, психолого-педагогічних, соціологічних та інших гуманітарних наук. Теоретико-методологічним підґрунтям вирішення визначеної проблеми постають наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених: теорія та практика професійного становлення майбутнього педагога в умовах вищих навчальних закладів

(В. П. Андрущенко, А. М. Алексюк, О. В. Вознюк, І. А. Зязюн, В. М. Гриньова, О. Г. Кучерявий, В. Ф. Орлов, Л. О. Хомич та ін.); теорія формування та розвитку творчої особистості (В. І. Андреев, Ю. З. Гільбух, Н. В. Кічук, О. Н. Лук, В. О. Моляко, В. В. Рибалко, С. О. Сисоєва та ін.); акмеологічні засади розвитку творчої особистості (О. О. Бодальов, В. М. Гладкова, Т. Г. Дерека, А. О. Деркач, Н. В. Кузьміна, Л. С. Рибалко, Н. Г. Сидорчук та ін.).

Наше дослідження здійснювалося поетапно (період: друга половина ХХ – початок ХХІ століття) у межах Житомирської науково-педагогічної школи відповідно до наукових розвідок, які відбувалися в Україні (О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька, Н. В. Кічук, Н. Г. Ничкало, Л. Й. Петришин, В. А. Фрицюк та ін.) [1, 2, 7, 11, 12, 13, 15].

Виділяємо наступні етапи.

І. Аналітико-пошуковий етап. Характерні ознаки цього етапу: виокремлення поняття “педагогічна творчість” як соціальний та психолого-педагогічний феномен; формування відносної автономії нової галузі знань про процес диференціації педагогічної теорії, обумовленої соціально-економічними і психологічними факторами; виділення предмета дослідження та формулювання специфічних завдань; індуктивно-емпіричний розвиток проблеми педагогічної творчості, заснований на описі й аналізі явищ у сфері педагогічної діяльності, зіставленні і порівнянні їх з традиційною освітою; практична спрямованість досліджень, націлених на вдосконалювання педагогічної освіти. Створено особистісно орієнтовану систему внутрішньої діагностики навчальної діяльності студентів Житомирського державного університету імені Івана Франка (2011) [7].

ІІ. Етап концептуалізації передбачає: подальше осмислення предмета, завдань і методів дослідження, поглиблення уявлень про позицію майбутнього педагога як активного суб’єкта освітнього процесу, про визначальну роль мотивації в творчій педагогічній діяльності; усвідомлення багатозначності терміна “педагогічна творчість”, що включає соціальні,

психологічні, педагогічні аспекти; розширення “дослідницького простору” окресленої проблеми. Обґрунтовано теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі, що представлені у вигляді монографічних досліджень (2012) (О. Є. Антонова, О. В. Вознюк, С. П. Горобець, О. А. Дубасенюк, С. П. Семенець, І. І. Коновальчук, Н. Г. Сидорчук, О. Л. Шквир та ін.) [2, 15]; поглиблення гуманітарної спрямованості досліджень, що розглядають освіту як фактор самореалізації творчого потенціалу особистості.

III. Етап креативізації педагогічної освіти характеризується подальшою концептуалізацією явищ педагогічної освіти, що відображено у монографічних дослідженнях, відбувається переосмислення історико-педагогічних розвідок. Науковцями Житомирської науково-педагогічної школи досліджено проблему інноваційності ідей А. С. Макаренка в педагогіці XXI століття (2012), теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі (2012) [15], проблеми модернізації системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізаційних процесів (2013), тенденції становлення і розвитку педагогічного знання (2014) [6], діяльність Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки (2014), наукові засади креативної професійної підготовки майбутнього вчителя (2015) [5, 7], розвиток системних досліджень у науковому знанні: історія, досвід, перспективи (2015) [6]; виявлено педагогічні умови підготовки майбутніх педагогів до творчої діяльності [9]. Водночас зростає роль практикоорієнтованих досліджень, активно впроваджуються положення задачного підходу у процес підготовки майбутнього вчителя, оновлюються форми, методи, технології педагогічної освіти. З цією метою розроблено навчальні посібники, в яких представлено практичні завдання та задачі з курсу педагогіки (2003), соціально-педагогічні задачі: сутність, типологія, технологія розв’язання (2003); професійно-педагогічні задачі: типологія та технологія розв’язання (2010). Створено також навчально-методичне забезпечення нового покоління: "Методологія наукової діяльності" : навч.

посібник / за ред. Д. В. Чернілевського (2012), "Практикум з педагогіки" (2017), "Методика викладання педагогіки: курс лекцій" (2017), "Методологія та методи науково-педагогічного дослідження" (2017) та ін. Зазначені навчальні посібники орієнтовані на підготовку творчого креативного педагога. Здійснюються прогностичні дослідження щодо подальшої актуальності проблеми розвитку креативної особистості, що детерміновані новими вимогами відповідно до положень Закону "Про освіту", Концепції "Нова українська школа". За таких умов змінюється статус учителя як особистості, здатної сприймати дійсність у всій її суперечливості, відбувається розвиток таких загальнозначущих якостей, як громадянськість, соціальна мобільність, активна участь у житті суспільства.

Особлива роль в цьому процесі належить Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся", яку засновано за ініціативою проф. Д. В. Чернілевського та науковому часопису "Креативна педагогіка", в якому відображено основна дослідницька проблематика креативного пошуку.

Нами обґрунтовано методологічні підходи до підготовки креативних майбутніх педагогів. Це підходи характеризують творчу, інноваційну спрямованість професійно-педагогічної підготовки вчителя. До них віднесено: конструктивний, творчий, задачний, інноваційний, креативний, евристичний підходи [5]. Визначені підходи передбачають сформовану методологічну грамотність майбутнього педагога, сутність якої полягає в активному оволодінні способами пізнання, розвитку педагогічного мислення, аналітичними та прогностичними вміннями і практичними діями для різних видів педагогічної діяльності.

На основі аналізу наукової літератури (Д. Б. Богоявленська, Ф. Баррон, Е. Грегоренко, Д. Джонсон, З. Калмикова, П. Ленглі, А. Матюшкін, С. Мідник, К. Роджерс, Ч. Спірмен, Р. Стернберг, Е. Торренс, Е. Фром, Д. Харрінгтон та ін.) виявлено, що креативність є ціннісно-особистісною

властивістю і постає основою самоактуалізації, саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення особистості [14].

Важливо також виявити педагогічні умови розвитку креативності майбутніх педагогів [9]. Це насамперед, направляти в педагогічні заклади освіти педагогічно обдаровану молодь, здійснювати моніторинг рівня їх розвитку, створювати розвивальне освітнє середовище, яке має сприяти розвитку педагогічної мотивації та педагогічної спрямованості, підвищенню якості психолого-педагогічної і предметної підготовки; подальшому формуванню особистісних властивостей обдарованої молоді. Дослідниками доведено, що формування креативності майбутнього педагога підвищує у майбутньому продуктивність та ефективність професійної діяльності. Креативна особистість майбутнього педагога може формуватись у процесі навчально-виховної, науково-дослідницької діяльності закладів вищої освіти. Для магістрантів введено цикл нових педагогічних дисциплін творчого спрямування.

Для прикладу педагогічна дисципліна "Основи педагогічної творчості" спрямована на розвиток творчих якостей, креативності майбутніх педагогів та їх творчих здібностей, в умовах магістратури [13]. Мета курсу: сформувати у майбутніх педагогів здатність до творчого пошуку в процесі професійної діяльності, прагнення розкрити і реалізувати власний творчий потенціал у навчально-виховному процесі.

Майбутні магістри мають оволодіти сукупністю таких **знань**: *теоретико-методологічні основи творчої діяльності* (методологічні засади педагогічної творчості; закони і принципи педагогіки творчості; основні напрями сучасних досліджень педагогічної творчості; базові поняття педагогічної творчості; ознаки творчої педагогічної діяльності, креативності та специфіка педагогічної творчості; принципи педагогічної творчості; *формування та розвиток творчої особистості* (модель творчої особистості, творчі якості особистості, структура творчої особистості); *педагогічні технології творчого розвитку вчителів та учнів* (особливості діяльності

вчителя з творчого розвитку учнів, види творчої діяльності вчителя, умови творчого розвитку учнів; творчі ситуації, етапи творчого процесу, навчальні та навчально-творчі задачі; методи та прийоми стимулювання творчої активності учнів; використання завдань психологічної діагностики для творчого розвитку учнів; засоби діагностики творчих можливостей учнів та творчої педагогічної діяльності вчителя); *технології педагогічної творчості вчителів-новаторів* (авторські технології вчителів-новаторів; технологічні засади організації навчального процесу, спрямованого на творчий розвиток учнів; вимоги до проектування технології викладання навчального матеріалу; технології розвитку педагогічної творчості вчителя).

У процесі вивчення дисципліни у майбутніх магістрів повинні формуватися **творчі вміння**: проаналізувати наукові підходи до педагогічної творчості педагога; конструювати базові поняття на основі аналізу різних позицій науковців; виокремити ознаки творчої педагогічної діяльності, креативності та специфіку педагогічної творчості; аналізувати структуру творчої особистості; розкрити умови творчого розвитку учнів; аналізувати творчі педагогічні ситуації, етапи творчого процесу; спиратися на творчі ідеї авторських технологій учителів-новаторів; оволодівати технологіями проектування викладання навчального матеріалу; вчитися розв'язувати навчальні та навчально-творчі задачі; оволодівати методами та прийомами стимулювання творчої активності учнів; учитися діагностувати творчі можливості учнів та особливості творчої педагогічної діяльності вчителя; проектувати технології розвитку педагогічної творчості вчителя; розробити власну технологію вивчення рівня сформованості "креативогенних рис" особистості учня; провести самооцінку рівня креативності класного колективу; скласти "творчий портрет" конкретного класного колективу за показниками рівня сформованості рис творчої особистості окремих учнів; скласти детальний план нестандартного уроку з обраної теми та провести його; здійснити самоаналіз власної педагогічної діяльності на уроці щодо організації творчої навчальної діяльності учнів і її результативності; на

основі вивчення загальних правил застосування методу колективного пошуку оригінальних ідей розробити правила для вчителя та учнів по застосуванню методу "мозкової атаки" для різних вікових груп учнів на уроках з предмету вчителя.

У процесі дослідження впроваджено педагогічну систему формування креативності майбутніх педагогів в умовах магістратури. Логіка етапів впровадження системи була підпорядкована сутності та структурі процесу формування креативності майбутніх педагогів, зокрема: на першому етапі формувалася науково-теоретична база знань про творчу діяльність педагога та креативність як особистісно-професійну властивість, На другому етапі – формувалися вміння вести творчо-евристичний пошук нових шляхів вирішення творчих професійно орієнтованих завдань, використовуючи креативні ідеї; визначати ціннісні орієнтації у професійній сфері на основі продукування творчих ідей. На цьому етапі відбувалося творче наповнення змісту педагогічних дисциплін нормативно-фахового та варіативного характеру. На третьому етапі впровадження педагогічної системи формувалася креативна компетентність, креативна мобільність у прийнятті самостійних рішень у професійній діяльності, необхідні для креативної самореалізації у професійній сфері. Останнє забезпечувало оволодіння майбутніми магістрами практичним досвідом у роботі з креативними педагогічними задачами, методиками та технологіями, які було реалізовано при вивченні циклу педагогічних дисциплін. На четвертому етапі – відбувалося формування операційно-діяльнісного складника, тобто здатності породжувати креативні ідеї у вирішенні педагогічних проблем, вміння вести творчо-пошукову роботу в професійній сфері та креативно компетентно вирішувати професійно-педагогічні проблеми, застосовуючи креативні задачі, техніки, методики, технології. Все це сприяло формуванню у майбутніх педагогів професійної компетентності і розвитку креативних якостей особистості.

Результати експерименту засвідчили позитивну динаміку зростання визначених показників креативності майбутніх педагогів в умовах магістратури репродуктивний рівень – 5,2 %, конструктивний рівень – 24 %; творчо-пошуковий рівень – 52,3 %; креативний рівень – 18,5 %.

Висновки. Таким чином, можна відзначати стійке зростання у майбутніх педагогів рівня сформованості креативності як особистісно-професійної властивості, що, у свою чергу виявляється у високому рівні творчого мислення та здатності продукувати нестандартні ідеї; збагаченні вербальних та невербальних форм творчого потенціалу; високому рівні інтелектуальних здібностей; активності в усіх сферах педагогічної діяльності. Все це свідчить про готовність майбутнього педагога до креативного пошуку та здатності набувати креативну компетентність у майбутній професійній сфері.

Література

1. Акмедосягнення науковців Житомирської науково-педагогічної школи : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 404 с.
2. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльно аналізу : монографія / О. Є. Антонова. – Житомир : Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – 456 с.
3. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Б. Богоявленская. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун.-та, 1983. – 173 с.
4. Брушлинский А. В. К психологи творческого процесса: психология мышления вместо так называемой эвристики / А. В. Брушлинский // Человек, творчество, наука. – М. : Наука, 1967. – С. 13–40.
5. Дубасенюк О. А. Професійно-педагогічна освіта: методологія, теорія, практика : монографія / О. А. Дубасенюк. – Т. 1. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. – 400 с.
6. Дубасенюк О. А. Розвиток системних досліджень у науковому знанні: історія, досвід, перспективи. // Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – С.12-28.
7. Дубасенюк О. А. Наукові засади креативної професійної підготовки майбутнього вчителя / О. А. Дубасенюк // Педагогічна творчість,

- майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи : монографія / за ред. Н. В. Гузій. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – С. 313–336.
8. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: методологія. теорія, практика : монографія / О. А. Дубасенюк. – Т. 2. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 376 с.
  9. Дубасенюк О. А. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до творчої професійної діяльності в умовах магістратури / О. А. Дубасенюк // Андрагогічний вісник : наук. ел. журнал. – 2016. – Вип. 7. – С. 104–111.
  10. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя / В. И. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1987. – 160 с.
  11. Кичук Н. В. Формування творчої особистості вчителя: монографія / Н. В. Кичук. – К: Либідь, 1991. – 96 с.
  12. Петришин Л. Й. Формування креативності майбутніх соціальних педагогів: теоретико-методичний аспект : монографія / Людмила Йосипівна Петришин. – Т. : Астон, 2014. – 400 с.
  13. Професійна підготовка фахівців: креативний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2017. – 458 с.
  14. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монографія / С. О. Сисоєва. – Х.– К. : Книжкове видавн. "Каравела", 1998. – 150 с.
  15. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 284 с.